

Περικλής Σφυρίδης

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΙΑΣ
ΚΑΡΑΤΟΜΗΣΗΣ

Κάτι σαν μυθιστόρημα
και κριτική

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ

Σεφέρης, Ελύτης, κ.ά. (για να περιοριστώ μόνο στην ποίηση), χάνουν το κύρος τους; Κι ακόμα, αν τα έργα αυτών των καθιερωμένων ποιητών τα επανεξετάζαμε με βάση κάποια ή κάποιες θεωρίες της λογοτεχνίας (τον καιρό που η μια διαδεχόταν την άλλη), θα έχαναν και τα έργα την αξία τους; Ένωθα μέσα μου κάτι στραβό να πηγαίνει μ' αυτή τη «μόδα» των λογοτεχνικών θεωριών, αλλά δεν ήξερα τι. Αρχές της δεκαετίας του 1990 γνωρίζομαι με τον κριτικό Πιώργο Αράγη (γιατρός κι αυτός) και μου χαρίζει τα βιβλία του, *Ζητήματα Λογοτεχνικής Κριτικής*, τόμος Α' και Β' (1980), με πολλές επανεκδόσεις. Αργότερα κυκλοφόρησε και Γ' τόμο (2003). Γίναμε στενοί φίλοι και, φυσικά, ανταλλάσαμε τα βιβλία μας, χώρια τις συζητήσεις μας όταν ανταμώναμε. Τα βιβλία και τα δοκίμια του Αράγη με βοήθησαν πολύ να ξεπεράσω το κόμπλεξ μου και να αποκτήσω κι εγώ στέρεες απόψεις, που τις εφάρμοσα στα κριτικά μου κείμενα και τις βιβλιοκρισίες. Το 1995 γνωρίζομαι με τον καθηγητή Παναγιώτη Μουλλά, και κάποιες συνθήκες το έφεραν να δεθούμε με στενότατη φιλία. Φυσικά, διάβασα κι όλα τα δικά του βιβλία. Ας μην ξεχνάμε ότι ο Μουλλάς ξεκίνησε ως κριτικός από τη Διαγώνιο την εποχή που δεν είχαν κάνει την εμφάνισή τους εδώ οι θεωρίες της λογοτεχνίας (δεκαετία του 1960). Αργότερα ο Μουλλάς τις γνώρισε καλά στο Παρίσι και την εποχή που πρωτοδιορίστηκε καθηγητής της Νεοελληνικής Λογοτεχνία στο πανεπιστήμιό μας, βρίσκουμε συχνά, σε κείμενά του, αναφορές σε θεωρίες. Ένα παράδειγμα: τον Γ. Μ. Βιζυηνό εγώ από τον Μουλλά τον γνώρισα. Στην εισαγωγή του για τα διηγήματα του Βι-

ζυηνού (έχω τη δεύτερη έκδοση της «Εστίας», 1994, ενώ η πρώτη ήταν από τον «Ερμή», 1980) υπάρχουν αρκετές αναφορές σε θεωρητικούς της λογοτεχνίας. Με τον καιρό, κυρίως από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, ο Μουλλάς εγκατέλειψε τις θεωρίες. Στις επί χρόνια συζητήσεις μας μιλήσαμε πάνω σ' αυτά τα θέματα και μου ομολόγησε ότι τον είχαν απογοητεύσει ως «εργαλεία εμβάθυνσης» στα λογοτεχνικά κείμενα. Πράγματι στα τέσσερα συνέδρια που πραγματοποίησα για τη λογοτεχνία της Θεσσαλονίκης (ο Μουλλάς, είπαμε, μου συμπαραστάθηκε σ' όλα, ακόμα και άρρωστος, στο τέταρτο, για την «Κριτική και τους Κριτικούς στη Θεσσαλονίκη τον 20ο αιώνα», το 2008), δεν θα βρείτε στις εισηγήσεις του αναφορές σε θεωρίες της λογοτεχνίας. Αρκετά, όμως, αυτά ως εισαγωγή για να κατατοπιστεί ο αναγνώστης.

Πριν περάσω στον αντίλογο, κρίνω σκόπιμο να παραθέσω μια παράγραφο από το κείμενο του Αράγη, «Στοιχεία και θεωρίες», που δημοσιεύτηκε πρόσφατα, το 2017, στο περιοδικό Δίοδος 66100 της Δράμας (είπαμε, διευθυντής σύνταξης ο Β. Τσιαμπούσης): σ' αυτό που παρέπεμψα τις δύο κυρίες της Εισηγητικής Έκθεσης για να κατατοπιστούν στα νεότερα της «ελληνόγλωσσσης» βιβλιογραφίας. Το κάνω για να κατατοπίσω όσους δεν γνωρίζουν τη διαφορά ανάμεσα στα λογοτεχνικά κινήματα και τις λογοτεχνικές θεωρίες, γιατί μεγάλη σύγχυση επικρατεί και στο θέμα αυτό. Γράφει, λοιπόν, ο Αράγης:

Για να μη γίνονται συγχύσεις, είναι απαραίτητο να ξεχωρίσουμε τα λογοτεχνικά κινήματα, εννοώ κυρίως τον κλασικισμό, τον ρο-

μαντισμό, τον συμβολισμό, τον υπερρεαλισμό και τον μοντερνισμό. Ως θεωρίες της λογοτεχνίας εννοώ κυρίως τις γλωσσολογικές θεωρίες που ξεπήδησαν από τη γλωσσολογία του Φερντινάν ντε Σωσσύρ, με συνεπικουρία της φιλοσοφίας (ρωσικός φορμαλισμός, σχολή της Πράγας, γαλλικός δομισμός, μεταμοντερνισμός, θεωρία της πρόσληψης) κι εκείνες που ανάγονται στην κοινωνιολογία και την ψυχολογία. Η διαφορά ανάμεσα στα κινήματα και τις θεωρίες είναι ότι τα πρώτα έχουν ενδολογοτεχνική προέλευση, ενώ τα δεύτερα εξωλογοτεχνική. Ειδικότερα: Τα λογοτεχνικά κινήματα πηγάζουν από τον κορμό του είδους, του οποίου αποτελούν οργανικά στοιχεία, δηλαδή κλώνους ή συνιστώσες [...]. Οι θεωρίες της λογοτεχνίας, είπαμε, πηγάζουν από τη σύγχρονη γλωσσολογία του Φ. ντε Σωσσύρ, από τη φιλοσοφία, τις κοινωνικές αντιλήψεις και τον φροϋδισμό, με συνέπεια να μην έχουν ενδολογοτεχνική προέλευση, όπως τα λογοτεχνικά κινήματα. Στην πραγματικότητα σημαίνει ότι οι θεωρίες αυτές δεν είναι ομόλογες προς τον χώρο της λογοτεχνίας (ούτε της κριτικής). Γιατί; Γιατί δεν αφορούν τη λογοτεχνία ως λογοτεχνία ή, αλλιώς, δεν είναι ειδικές για τη λογοτεχνία ως ιδιαίτερη μορφή έκφρασης». (σ. 150).

Μπαίνω τώρα στον αντίλογο γιατί δεν δέχομαι τις λογοτεχνικές θεωρίες, δανειζόμενος πάλι λόγια από το παραπάνω κείμενο του Αράγη, γιατί αυτός από χρόνια ασχολείται με την κριτική της λογοτεχνίας, ενώ εγώ έγραφα τα κριτικά μου κείμενα ως «επαρκής αναγνώστης» με στέρεη, όμως, λογοτεχνική παιδεία (και γνώση), αφού το κύριο έργο μου ήταν η πεζογραφία. Δεν τις δέχομαι, γιατί έχουν απρόσωπο, αφηρημένο και λογικό χαρακτήρα, ενώ τα λογοτεχνικά κείμενα έχουν προσωπικό, υποκειμε-